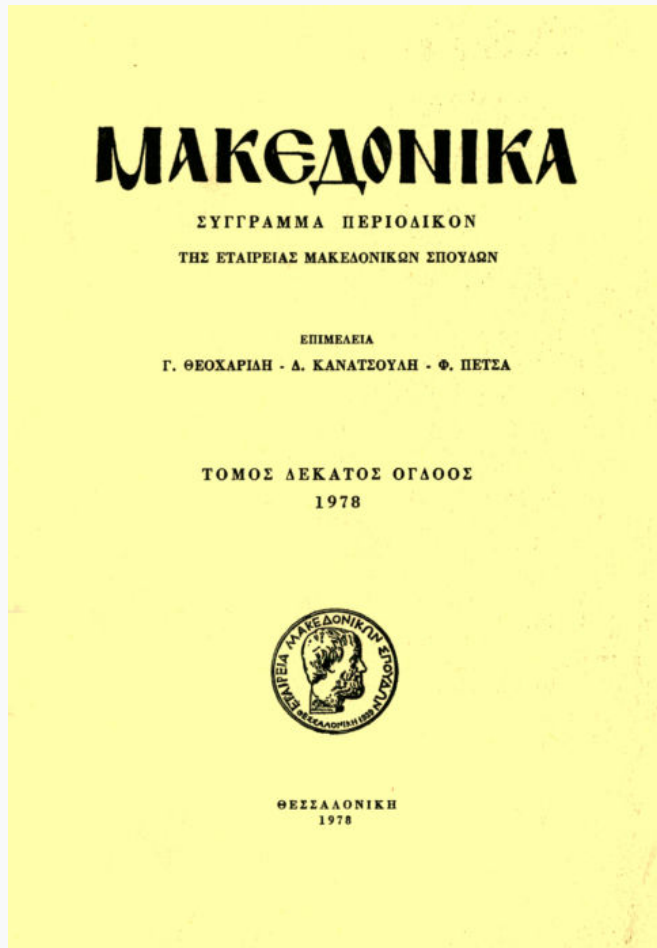

Μακεδονικά

Τόμ. 18, Αρ. 1 (1978)

Περί την επαρχιακήν σύνοδον της Μητροπόλεως
Θεσσαλονίκης

Αθαν. Αγγελόπουλος

doi: [10.12681/makedonika.504](https://doi.org/10.12681/makedonika.504)

Copyright © 2014, Αθαν. Αγγελόπουλος

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Αγγελόπουλος Α. (1978). Περί την επαρχιακήν σύνοδον της Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης. *Μακεδονικά*, 18(1), 307-309. <https://doi.org/10.12681/makedonika.504>

νάγκες¹. Κατά τι διαφέρει ή δική του δουλειά από τους προηγούμενους, τί παίρνει και τί καινούργιο προσθέτει, αυτό αποτελεί άντικείμενο ειδικής φιλολογικής έρευνας, που θά στηριχθεί στη σύγκριση τών καταλλήλων κειμένων. Στη βιβλιογραφία τών Γκίνι-Μέξια υπάρχουν καταγραμμένες οι διαδοχικές εκδόσεις τής Γραμματικής του Γ. Γενναδίου: 1838, 1839², 1841³ κ.ά. Μιά από τις εκδόσεις αυτές πρέπει να είχε ύπόψη του ο Κ. Άναστασιάδης.

Ή άξία του κώδικα είναι γενικά φιλολογική από την άποψη του περιχομένου και ειδικά για τη Νάουσα Ιστορική. Είναι τό μοναδικό ως τώρα σωζόμενο χω τής Νάουσας. Βέβαια δέν πρόκειται για εύρημα ιδιαίτερης άξιας. Πάντως, άποτελεί σημαντικό δείγμα για την πεντάρφανη από παρόμοια μνημεία του παρελθόντος μακεδονική πόλη.

Νάουσα

ΚΩΣΤΑΣ ΣΤ. ΣΠΟΡΕΛΑΣ

ΠΕΡΙ ΤΗΝ ΕΠΑΡΧΙΑΚΗΝ ΣΥΝΟΔΟΝ ΤΗΣ ΜΗΤΡΟΠΟΛΕΩΣ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ

Προσφάτως έδημοσιεύθη λίαν ενδιαφέρουσα έργασία του κ. Ίωάν. Φουντούλη, καθηγητού του Παν/μίου Θεσσαλονίκης, υπό τόν τίτλον «Μαρτυρία του Θεσσαλονίκης Συμεών περί τών ναών τής Θεσσαλονίκης», Θεσσαλονίκη 1976, άνάτυπον εκ τής Έπιστημονικής Έπετηρίδος τής Θεολογικής Σχολής 21(1876) 125-185. Πρόκειται άναμφιβόλως περί σοβαράς συμβολής εις την διερεύνησιν τής τοπογραφίας τής Θεσσαλονίκης, τών άρχών του 15ου αιώνος, ως και τών εν αυτή ναών και μονών, επί τη βάσει τών μαρτυριών του άρχιεπισκόπου Θεσσαλονίκης Συμεών († 1429).

Είς τό πρώτον μέρος (σσ. 131-150) παρατίθενται τά κείμενα, ένθα αι ενδιαφέρουσαι τούς ναούς, τās μονάς και την τοπογραφίαν τής πόλεως πληροφορία, τό δε δεύτερον (σσ. 151-177) άποτελεί εύρετήριον κατ' άλφαβητικήν σειράν τών εν αυτοίς άντικειμένων και στοιχείων.

Ούτω, διαφωτιζόμεθα σαφέστερον περί τών ναών Άγίας Σοφίας, Άγίων Άποστόλων, Άχειροποιήτου, Άγίου Δημητρίου, Άγίων Θεοδώρων, τής Παναγίας τής Καταφυγής, του Άγίου Νικολάου, τής Όδηγητριάς, του Άπ. Παύλου, του Σωτήρος, περί τών μονών Άκαπνίου, Βαπτιστού και Χορταΐτου, τών μονών και ναών τής Άκροπόλεως, ως και περί του μητροπολιτικού οικήματος.

Άς μάς έπιτραπή όμως να προσθέσωμεν ότι τά δημοσιεύμενα κείμενα άξίζουν έ. ξάρσεως όχι μόνον από τοπογραφικής σκοπιάς, εις την όποιαν άποβλέπει κυρίως ο κ. Ίω. Φουντούλης, αλλά και από Ιστορικής πλευράς, διότι αι δημοσιεύμεναι πηγαί προάγουν όρισμένως και τās γνώσεις μας περί τής τοπικής εκκλησιαστικής Ιστορίας, τών άρχών του 15ου αιώνος.

Τά κείμενά μας είναι λίαν διαφωτιστικά ως προς τόν θεσμόν τής Έπαρχιακής Συνόδου τής μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, ή όποία, άπαρτιζομένη εκ τών υπό τόν μητροπολι-

1. Κάτι άνάλογο έχουμε άργότερα στα 1890 με έναν άλλο Ναουσαίο, τό γνωστό δάσκαλο Θεολόγη Τσακμάκη, ό όποιος συνέγραψε άναγνωστικά για όλες τις τάξεις του δημοτικού σχολείου. Δείγμα τής δουλειάς του, που είχε αναλάβει να εκδώσει έκδοτικός οίκος τής Θεσσαλονίκης, άποτελεί σωζόμενο «Άναγνωσματάριον» τής Ε' τάξεως Δημοτικού.

την Θεσσαλονίκης επισκόπων, συνήρχετο δις τοῦ ἔτους εἰς Θεσσαλονίκη, τὸ Φθινόπωρον καὶ τὴν Ἄνοιξιν, πρὸς ἐξέτασιν καὶ ἐπίλυσιν διαφόρων ἐκκλησιαστικῶν, ἔθνικῶν καὶ κοινωνικῶν προβλημάτων τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης.

Πληροφοροῦμεθα, λοιπόν, ὅτι διὰ τοὺς ἐν Θεσσαλονίκη παρεπιδημοῦντας ἐπισκόπους τῆς μητροπόλεως ταῦτης, εἰς τὸν καθεδρικὸν ἱερὸν ναὸν τῆς Ἁγίας Σοφίας (ἀρχαί 15ου αἰῶνος) ὑπῆρχε συγκεκριμένη τάξις στάσεως αὐτῶν, συμφώνως πρὸς τὴν ὁποίαν οἱ ἐπίσκοποι οὗτοι, ὅταν ἦσαν παρόντες ἐν Θεσσαλονίκη, ἐπλαισιῶνον τὸν ἀρχιεπίσκοπον ἰστάμενον εἰς τὸν θρόνον του, κατὰ τὰς ἐν Ἁγία Σοφία ἀκολουθίας, προηγουμένου κατὰ τὴν τάξιν στάσεως αὐτοῦ τοῦ «πρωτοθρόνου» ἐπισκόπου· «Ἰσταται οὖν ὁ ἀρχιερεὺς εἰς τὸ στασίδιον αὐτοῦ, κάτωθεν δὲ ἔμπροσθεν τοῦ στασιδίου κατὰ τάξιν οἱ ἐπίσκοποι, ὡς πρὸς ἀνατολὰς ἀνερχόμενοι, ἐκ δεξιῶν δηλαδή, ἄνω ἰσταμένου τοῦ ἀρχιεπισκόπου. Ἐξ ἀριστερῶν δὲ αὐτοῦ καὶ τοῦ ἰσταμένου κάτω πρωτοθρόνου τῶν ἐπισκόπων οἱ σταυροφόροι ἀρχόμενοι ἰστανταὶ κατὰ τάξιν...» (σ. 131).

Προβάλλει, δηλαδή, ἐνώπιόν μας εἰς τυπικὴν τάξιν στάσεως ἐν τῷ ναῷ ὁ ἀρχαιότατος ἐν Θεσσαλονίκη θεσμὸς τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, ἀπαρτιζομένης ἐκ τοῦ ἀρχιεπισκόπου, τοῦ σώματος τῶν ὑπ' αὐτὸν ἐπισκόπων, καὶ τοῦ πρωτοθρόνου αὐτῶν, ὁ ὁποῖος ἦτο ὁ ἐκάστοτε ἐπίσκοπος Κίτρους¹.

Πέραν ὅμως τῶν ἀνωτέρω μαρτυριῶν περὶ τοῦ τρόπου συγκροτήσεως τῆς ἐκκλησιαστικῆς διοικήσεως τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης τὰ ἴδια αὐτὰ κείμενα μᾶς πληροφοροῦν ἐπὶ πλέον ὅτι οἱ ἐπίσκοποι τῆς μητροπόλεως συνήρχοντο εἰς Θεσσαλονίκη δις τὸ ἔτος, τὸ Φθινόπωρον, ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καθ' ἣν «...ποιοῦντες μετάνοιαν οἱ ἐπίσκοποι, θυμῶσι καὶ αὐτοὶ τὸ προσκύνημα, τὸν τάφον... ἀπολύσεως δὲ μὴ γενομένης, τοῦ ἀρχιερέως ἡλλαγμένου ὄντος, μετὰ τὸν κλῆρον καὶ τῶν ἐπισκόπων καὶ ἱερῶν πάντων, γίνεται περιοδεία ἐντὸς τοῦ ναοῦ...» (σ. 145-146) καὶ τὴν Ἄνοιξιν, εὐθὺς μετὰ τὸ Πάσχα, τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου (βλ. «Υποτύπωσις» 1/33: «Τῆ νέα Δευτέρα. Ἐν τῇ μητροπόλει ὁ ἀσπασμὸς παρὰ τῶν ἐπισκόπων, ἡγοῦμένων καὶ πνευματικῶν» (σ. 134 καὶ 140).

Ἐπὶ τουρκοκρατίας ὅμως, ὅτε ἡ ἑορτὴ τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ εἶχε καθιερωθῆ νὰ ἑορτάζεται κυρίως τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν καὶ ἐξειλίχθη εἰς μεγάλην πανήγυριν, ἰσαξίαν τῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, καθ' ἣν συνήρχοντο ἐπ' εὐκαιρίᾳ ταύτης εἰς Θεσσαλονίκη ἐκ δευτέρου ὅλοι σχεδὸν οἱ ὑπὸ τὸν Θεσσαλονικῆ ἐπίσκοποι, ἐπεκράτησεν ὥστε εὐθὺς μετὰ τὴν ἑορτὴν αὐτὴν νὰ γίνεται καὶ ἡ ἑαρινὴ Σύνοδος τῶν ἐπισκόπων τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειας Θεσσαλονίκης, ἀντὶ τῆς Διακαινησίμου, ὅτε οἱ ἐπίσκοποι ἔπρεπε νὰ εὐρίσκωνται εἰς τὰς ἐπαρχίας τῶν μεταξὺ τοῦ ποιμνίου τῶν. Οὕτω, ἔχομεν ἀλλάχθῃ τὴν πληροφορίαν, πολὺ βεβαίως μεταγενεστέραν (19ος αἰὼν), ὅτι ἡ Ἐπαρχιακὴ Σύνοδος Θεσσαλονίκης συνήρχετο εὐθὺς μετὰ τὴν πανήγυριν τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ, τὴν Β' Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, «καθ' ἣν ἔθει ἀρχαίφ παρευρίσκονται ἐν αὐτῇ πάντες οἱ τῇ ἱερᾷ Μητροπόλει ὑποκείμενοι Ἱεράτῃσι Ἐπίσκοποι².

Ἡ ἐκφρασις «ἔθει ἀρχαίφ» δὲν δύναται νὰ ἔννοηται νὰ ἐννοηθῇ πρὸ τῆς Τουρκοκρατίας βυζαντινὴν περίοδον, διότι, ὡς γνωστὸν, ὁ Γρηγόριος Παλαμᾶς συνειροτάζετο, πρὸ τῆς καταλήψεως τῆς Θεσσαλονίκης ὑπὸ τῶν Τούρκων μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, τὴν

1. Ἁθ. Ἀγγελόπουλου, Ἡ Ἐπισκοπικὴ Σύνοδος τῆς Μητροπόλεως Θεσσαλονίκης καὶ ἡ σημασία αὐτῆς σήμερον, Ἀθῆναι 1977, σ. 8-9 (ἀνάτυπον ἐκ τῆς «Θεολογίας» 1977). Πρβλ. καὶ Γ. Κοινιδάρη, Περὶ τὴν ἱστορίαν τῶν Μητροπόλεων Βορείου Ἑλλάδος... Ἀ' Μακεδονία, 1952, σ. 7.

2. Ἁθ. Ἀγγελόπουλου, ἔ. ἀ., σ. 9 καὶ 26.

13 Νοεμβρίου (σ. 165)¹, παραλλήλως πρὸς τὴν κατὰ τὴν Β΄ Κυριακὴν τῶν νηστειῶν ἐπιναληπτικὴν ἑορτὴν τοῦ ἰδίου ἁγίου².

Συνοψίζοντες τὰς ἀνωτέρω πληροφορίας περὶ τοῦ θεσμοῦ τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου τῆς μητροπόλεως Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸν 15ον αἰῶνα, καὶ ἔχοντες ὑπ' ὄψιν καὶ τὰς μέχρι τοῦδε γνώσεις μας περὶ τοῦ θεσμοῦ αὐτοῦ, θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καταλήξωμεν εἰς τὰ ἑξῆς συμπεράσματα:

Πρῶτον, ἐπὶ τῇ βάσει τῶν λειτουργικῶν καὶ τυπικῶν κειμένων τοῦ Συμεῶν Θεσσαλονίκης, μαρτυροῦνται δύο συναθροίσεις ἐτησίως τῶν ὑπὸ τὸν μητροπολίτην Θεσσαλονίκης ἐπισκόπων, ἡ πρώτη ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ ἡ δευτέρα ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς ἑορτῆς τοῦ Πάσχα, τὴν ἑβδομάδα τῆς Διακαινησίμου. Ἐξ ἄλλων πηγῶν γνωρίζομεν ὅτι ἐξ ἀφορμῆς τῶν δύο αὐτῶν μεγάλων θρησκευτικῶν καὶ τελετουργικῶν γεγονότων καὶ μετὰ τὸ πέρασ αὐτῶν ὁ μητροπολίτης Θεσσαλονίκης καὶ οἱ ὑπ' αὐτὸν ἐπαρχιοῦχοι ἐπίσκοποι συνήρχοντο, συμφώνως πρὸς τὴν κανονικὴν τάξιν, εἰς Σύνοδον, τὴν ἐπαρχιακὴν καὶ ἐπισκοπικὴν καλουμένην, καθ' ἣν ἐπελαμβάνοντο γενικωτέρων θεμάτων τῆς μητροπολιτικῆς περιφέρειᾳς Θεσσαλονίκης.

Δεύτερον, εἰδικώτερον ὡς πρὸς τὸν χρόνον τῆς ἑαρινῆς συγκλήσεως τῆς Ἐπαρχιακῆς Συνόδου, συμφώνως πρὸς τὰ δημοσιευόμενα κείμενα τοῦ Συμεῶν, κατὰ τοὺς βυζαντινοὺς χρόνους, καὶ ἀκριβέστερον τὸν 15ον αἰῶνα, συμπίπτει προφανῶς οὗτος πρὸς τὴν μετὰ τὸ Πάσχα περίοδον, ἐνῶ, συμφώνως πρὸς ἄλλας πηγὰς πολὺ μεταγενεστέρας ἢ ἑαρινῆ συνάξεως τῶν ἀρχιερέων ἐπὶ τουρκοκρατίας, ἄγνωστον ὅμως πότε ἀκριβῶς καὶ ὑπὸ ποίας προϋποθέσεις, εἶχε μεταφερθῆ πρὸ τοῦ Πάσχα, μετὰ τὴν Β΄ Κυριακὴν τῶν νηστειῶν, ἑορτὴν καὶ πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Γρηγορίου Παλαμᾶ, ὁ ὁποῖος, ὡς προελέχθη, πρὸ τῆς τουρκοκρατίας συνεωρτάζετο μετὰ τοῦ Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου καὶ τὴν 13 Νοεμβρίου. Ὁ ἀκριβῆς, ἐπομένως, χρονικὸς προσδιορισμὸς τῆς ὑπερεξάρσεως τῆς μνήμης τοῦ Γρηγορίου Παλαμᾶ κατὰ τὴν Ἄνοιξιν με ἀποτέλεσμα νὰ ἀτονήσῃ ὁ συνεορτασμὸς τοῦ μετὰ τοῦ ἱεροῦ Χρυσοστόμου τὸ Φθινόπωρον, ὀλίγας μόνον ἡμέρας μετὰ τὴν λαμπρὰν πανήγυριν τοῦ Ἁγίου Δημητρίου, θὰ ἐπετελεῖ καὶ τὴν λογικὴν καὶ προφανῆ προϋπόθεσιν μετατοπίσεως τῆς ἑαρινῆς συνάξεως τῶν ἐπισκόπων πρὸ τοῦ Πάσχα καὶ ὁπωσδήποτε εὐθὺς μετὰ τὴν Β΄ Κυριακὴν τῶν νηστειῶν.

1. Πρβλ. καὶ Ἰω. Φουντούλη, Συμεῶν ἀρχιεπίσκοπος Θεσσαλονίκης. Τὰ λειτουργικὰ Σύγγραμματα, τ. 1, Εὐχαὶ καὶ ὕμνοι, Θεσσαλονίκη 1968, σ. 120 καὶ 132-133.

2. Βλ. Συμεῶν Θεσσαλονίκης, «Ὑποτύπωσις ἐν συνόψει τῶν ἀκολουθιῶν τῶν ἑορτῶν τοῦ ὅλου ἔνιαυτοῦ» εἰς κώδικα 2047, Φ 23^v. «Τῇ δευτέρᾳ Κυριακῇ τῶν νηστειῶν τὰ ἀναστάσιμα ψάλλομεν καὶ τὸν Ἅγιον Γρηγόριον Θεσσαλονίκης τὸν θαυματουργόν» (ὑπὸ ἑκδοσὶν παρὰ Ἰω. Φουντούλη).